

Beata Giesen, Wojciech J. Katner, Paweł Księżak
Biruta Lewaszkiewicz-Petrykowska, Rafał Majda
Ewa Michniewicz-Broda, Tomasz Pajor, Urszula Promińska
Małgorzata Pyziak-Szafnicka, Wojciech Robaczyński
Małgorzata Serwach, Zbigniew Świderski, Michał Wojewoda

KODEKS CYWILNY

CZĘŚĆ OGÓLNA

2. wydanie

redakcja naukowa
Małgorzata Pyziak-Szafnicka
Paweł Księżak

KOMENTARZ LEX

LEX

a Wolters Kluwer business

Beata Giesen, Wojciech J. Katner, Paweł Księżak
Biruta Lewaszekiewicz-Petrykowska, Rafał Majda
Ewa Michniewicz-Broda, Tomasz Pajor, Urszula Promińska
Małgorzata Pyziak-Szafnicka, Wojciech Robaczyński
Małgorzata Serwach, Zbigniew Świderski, Michał Wojewoda

KODEKS CYWILNY

CZĘŚĆ OGÓLNA

2. wydanie

redakcja naukowa
Małgorzata Pyziak-Szafnicka
Paweł Księżak

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2014

KOMENTARZ LEX

Stan prawny na 5 maja 2014 r.

Wydawca
Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący
Joanna Maż

Opracowanie redakcyjne
JustLuk

Łamanie
Wolters Kluwer

Projekt graficzny okładki i strony tytułowej
Cecylia Staniszewska, Ewa Łukasik

Poszczególne części komentarza napisali:

Beata Giesen – art. 89–94, 110–116

Wojciech J. Katner – art. 43¹, 44–55⁴

Paweł Księżak – art. 23–24, 43, 58

Biruta Lewaszkiwicz-Petrykowska – art. 82–88

Rafał Majda – art. 8–9, 63–64

Ewa Michniewicz-Broda – art. 25–32

Tomasz Pajor – art. 22¹ (aktualizacji komentarza do 2. wydania dokonał Wojciech J. Katner)

Urszula Promińska – art. 43²–43¹⁰, 109¹–109⁹

Małgorzata Pyziak-Szafnicka – art. 1–7, 56–57, 59, 72–72¹, 117–125

Wojciech Robaczyński – art. 65, 66¹, 70¹–70⁵, 73–81, 95–109

Małgorzata Serwach – art. 10–22

Zbigniew Świdorski – art. 33–42

Michał Wojewoda – art. 60–62, 66, 66²–70, 71 (aktualizacji komentarzy do 2. wydania dokonał Paweł Księżak)

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2014

ISBN: 978-83-264-3281-1

2. wydanie

Wydane przez:
Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	7
Wprowadzenie	13
Zmiany w kodeksie cywilnym wynikające z ustawy z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta	31
Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny	33
KSIĘGA PIERWSZA	
CZEŚĆ OGÓLNA	35
TYTUŁ I	
PRZEPISY WSTĘPNE	38
TYTUŁ II	
OSOBY	151
DZIAŁ I. Osoby fizyczne	151
Rozdział I. Zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych	151
Rozdział II. Miejsce zamieszkania	352
Rozdział III. Uznanie za zmarłego	365
DZIAŁ II. Osoby prawne	390
DZIAŁ III. Przedsiębiorcy i ich oznaczenia	446
TYTUŁ III	
MIENIE	503
TYTUŁ IV	
CZYNNOŚCI PRAWNE	604
DZIAŁ I. Przepisy ogólne	608
DZIAŁ II. Zawarcie umowy	773
DZIAŁ III. Forma czynności prawnych	903
DZIAŁ IV. Wady oświadczenia woli	943
DZIAŁ V. Warunek	1043
DZIAŁ VI. Przedstawicielstwo	1083

Rozdział I. Przepisy ogólne	1085
Rozdział II. Pełnomocnictwo	1100
Rozdział III. Prokura	1128
TYTUŁ V	
TERMIN	1150
TYTUŁ VI	
PRZEDAWNIE NIE ROSZCZEŃ	1153
Skorowidz rzeczowy	1241

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121)
- k.h. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. – Kodeks handlowy (Dz. U. Nr 57, poz. 502 z późn. zm.)
- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- k.m. – ustawa z dnia 18 września 2001 r. – Kodeks morski (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 758 z późn. zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- k.p. – ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 z późn. zm.)
- k.p.a. – ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 267 z późn. zm.)
- k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)
- k.p.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
- k.r.o. – ustawa z dnia z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 788 z późn. zm.)
- k.s.h. – ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1030 z późn. zm.)
- k.z. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz. U. Nr 82, poz. 598 z późn. zm.)
- nowela lipcowa – ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 55, poz. 321 z późn. zm.)

nowelizacja lutowa	– ustawa z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 49, poz. 408)
nowelizacja sierpniowa	– ustawa z dnia 23 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 114, poz. 542)
o.p.	– ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 749 z późn. zm.)
p.a.s.c.	– ustawa z dnia 29 września 1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 212, poz. 1264 z późn. zm.)
p.d.g.	– ustawa z dnia 19 listopada 1999 r. – Prawo działalności gospodarczej (Dz. U. Nr 101, poz. 1178 z późn. zm.)
p.g.g.	– ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 613 z późn. zm.)
p.o.p.c.	– ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. Nr 34, poz. 311 z późn. zm.)
p.p.m.	– ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz. U. Nr 80, poz. 432)
pr. aut.	– ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 z późn. zm.)
pr. bank.	– ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 1376 z późn. zm.)
pr. bud.	– ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1409 z późn. zm.)
pr. lot.	– ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1393 z późn. zm.)
pr. not.	– ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 164 z późn. zm.)
pr. pras.	– ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe (Dz. U. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.)
pr. spółdz.	– ustawa z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (tekst jedn.: Dz. U. 2013 r. poz. 1443)
pr. st.	– ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (tekst jedn.: Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 855 z późn. zm.)
pr. weksl.	– ustawa z dnia 28 kwietnia 1936 r. – Prawo wekslowe (Dz. U. Nr 37, poz. 282 z późn. zm.)
pr. wod.	– ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 145 z późn. zm.)
p.u.n.	– ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 1112 z późn. zm.)
p.w.k.c.	– ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Przepisy wprowadzające kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 94 z późn. zm.)
p.w.p.	– ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1410)

rozporządzenie nr 2157/2001	– rozporządzenie Rady (WE) nr 2157/2001 z dnia 8 października 2001 r. w sprawie statutu spółki europejskiej (SE) (Dz. Urz. WE L 294 z 10.11.2001, s. 1; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 6, t. 4, s. 251, z późn. zm.)
u.d.g.	– ustawa z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej (Dz. U. Nr 41, poz. 324 z późn. zm.)
u.f.	– ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (tekst jedn.: Dz. U. z 1991 r. Nr 46, poz. 203 z późn. zm.)
u.f.p.	– ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 885 z późn. zm.)
u.g.n.	– ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 518)
u.j.p.	– ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 43, poz. 224 z późn. zm.)
u.k.u.r.	– ustawa z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 803)
u.k.w.h.	– ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 707 z późn. zm.)
u.o.i.f.	– ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 94 z późn. zm.)
u.o.p.l.	– ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie kodeksu cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 150)
u.o.z.	– ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 856)
u.p.e.	– ustawa z dnia 18 września 2001 r. o podpisie elektronicznym (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 262)
u.p.p.	– ustawa z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1384)
u.s.d.g.	– ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 672 z późn. zm.)
u.s.g.	– ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 594 z późn. zm.)
u.s.m.	– ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1222)
u.s.p.	– ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 595 z późn. zm.)
ustawa o KRS	– ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1203 z późn. zm.)
u.s.w.	– ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 596 z późn. zm.)
u.w.l.	– ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (tekst jedn.: Dz. U. 2000 r. Nr 80, poz. 903 z późn. zm.)

- u.z.l. – ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 277, poz. 1634 z późn. zm.)
- u.z.n.k. – ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (tekst jedn.: Dz. U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1503 z późn. zm.)
- u.ż.ś. – ustawa z dnia 21 grudnia 2000 r. o żegludze śródlądowej (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1458)

Czasopisma, orzecznictwo i inne

- Annales UMCS – Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
- Apel.-Lub. – Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Lublinie
- Apel.-W-wa – Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Warszawie
- AUL – Acta Universitatis Lodzensis
- AUW – Acta Universitatis Wratislaviensis
- Biul. RL – Biuletyn Rady Legislacyjnej
- Biul. Skarb. – Biuletyn Skarbowy Ministerstwa Finansów
- Biul. SN – Biuletyn Informacyjny Sądu Najwyższego
- CzPKiNP – Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
- Dor. Pod. – Doradca Podatkowy
- e-Biuletyn CBKE – e-Biuletyn Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Warszawskiego
- ETS – Europejski Trybunał Sprawiedliwości
- FK – Finanse Komunalne
- GSP – Gdańskie Studia Prawnicze
- GSP-Prz. Orz. – Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa
- KP – Kontrola Państwowa
- KPP – Kwartalnik Prawa Prywatnego
- Kr. St. Praw. – Krakowskie Studia Prawnicze
- KZS – Krakowskie Zeszyty Sądowe
- M. Pod. – Monitor Podatkowy
- M. Pod.-PME – Prawo Mediów Elektronicznych (dodatek do Monitora Podatkowego)
- M. Praw. – Monitor Prawniczy
- M.P. – Monitor Polski
- M.P.Pr. – Monitor Prawa Pracy
- M. Spół. – Monitor Spółdzielczy
- NP – Nowe Prawo
- NPN – Nowy Przegląd Notarialny
- NSA – Naczelny Sąd Administracyjny
- OSA – Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
- OSAB – Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej

OSN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSN(C)	– Orzeczenia Sądu Najwyższego (Izba Cywilna)
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Karna
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSN(K)	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego (Izba Karna)
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OSS	– Orzecznictwo w Sprawach Samorządowych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
PiM	– Prawo i Medycyna
PiP	– Państwo i Prawo
PiZS	– Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PN	– Przegląd Notarialny
POP	– Przegląd Orzecznictwa Podatkowego
POSAG	– Przegląd Orzecznictwa Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
PPE	– Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
PPHZ	– Problemy Prawne Handlu Zagranicznego. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego
Pr. Bank.	– Prawo Bankowe
Pr. Gosp.	– Prawo Gospodarcze
Pr. N. Tech.	– Przegląd Nowych Technologii
Pr. Pracy	– Prawo Pracy
Pr. Spółek	– Prawo Spółek
Prace Naukowe UŚI	– Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego
Prawo UE	– Prawo Unii Europejskiej
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prz. Leg.	– Przegląd Legislacyjny
Prz. Pod.	– Przegląd Podatkowy
Prz. Sejm.	– Przegląd Sejmowy
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RPE	– Ruch Prawniczy i Ekonomiczny
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SIS	– Studia Iuridica Silesiana. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego
SOKiK	– Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów
SPP	– Studia Prawa Prywatnego

ST	– Samorząd Terytorialny
St. Cyw.	– Studia Cywilistyczne
St. Iur.	– Studia Iuridica
St. Praw.	– Studia Prawnicze
St. Pr.-Ek.	– Studia Prawno-Ekonomiczne
St. Pr. P.	– Studia Prawa Prywatnego
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TPP	– Transformacje Prawa Prywatnego
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy
Zam. Pub. Dor.	– Zamówienia Publiczne. Doradca
Zb. Orz.	– Zbiór Orzeczeń Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości
ZNIBPS	– Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNUJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUJ PWiOWI	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej
ZNUŁ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego
ZNUSz	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego
ZP	– Zeszyty Prawnicze

WPROWADZENIE

I. Proces unifikacji i kodyfikacji

Obowiązująca od 1 stycznia 1965 r. ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121) jest pierwszą kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce. Jest to jednak kodyfikacja bardzo młoda w zestawieniu z ustawami regulującymi prawo prywatne w innych państwach europejskich. Przyczyny pewnego opóźnienia znane są każdemu prawnikowi. Utrata państwowości, która nastąpiła z końcem XVIII w. i trwała blisko 150 lat, oznaczała m.in. wstrzymanie działalności legislacyjnej. Milczenie ustawodawcy polskiego przypadło na okres powstawania największych kodyfikacji europejskich. Podział państwa polskiego między mocarstwa zaborcze pociągnął za sobą poddanie poszczególnych dzielnic ich ustawodawstwu. W konsekwencji na terenach Polski, poza ustawami niemającymi znaczenia dla rozwoju prawa cywilnego (rosyjską i węgierską), obowiązywały trzy największe europejskie kodyfikacje prawa cywilnego (kodeks cywilny francuski z 1804 r., austriacki z 1811 r. i niemiecki z 1896 r.), będące regulacjami modelowymi dla ustawodawców innych państw. Paradoksalnie, po upływie niemal wieku, fakt ten pomógł odeprzeć totalitarne tendencje w procesie legislacyjnym państw obozu socjalistycznego i przyczynił się do stworzenia przez prawników polskich samodzielnej, opartej na wzorach europejskich, ustawy regulującej prawo cywilne, jaką jest niewątpliwie obowiązujący kodeks cywilny.

Proces kodyfikacji prawa cywilnego w Polsce był poprzedzony kilkoma etapami prac legislacyjnych. Niedługo po odzyskaniu niepodległości, w 1919 r., utworzono Komisję Kodyfikacyjną Rzeczypospolitej Polskiej, która przystąpiła do prac nad unifikacją i kodyfikacją prawa sądowego. Owocem jej prac było m.in. rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz. U. Nr 82, poz. 598 z późn. zm.), niewątpliwie najbardziej doniosłe dzieło Komisji w dziedzinie prawa cywilnego. Koncepcja kodeksu wzorowana była na szwajcarskim prawie zobowiązań, a wpływ na merytoryczne rozwiązania wywarł opracowany w 1927 r. projekt francusko-włoskiego prawa zobowiązań. Zakres unormowania wykraczał poza wskazanie zawarte w tytule tego aktu prawnego; poza materią prawa obligacyjnego unormowano w nim bowiem wiele zagadnień należących – według obecnie przyjętej systematyki – do części ogólnej prawa cywilnego (oświadczenia woli, przedstawicielstwo, przedawnienie roszczeń). Kodeks został wysoko oceniony przez środowiska prawnicze, także za granicą. Doceniano zarówno technikę legislacyjną, jak i nowatorstwo niektórych rozwiązań merytorycznych. Istotną rolę w tworzeniu kodeksu zobowiązań odegrał prof. Roman Longchamps de Bérier, którego

zapatrywania, przedstawione w *Motywach do Kodeksu*¹ i w podręczniku², ciągle stanowią klasyczny wykład wielu instytucji z zakresu prawa zobowiązań. Do poglądów tego autora wracamy ze względu na ich dojrzałość i trafność, ale przede wszystkim dlatego, że kodeks cywilny przejął z kodeksu zobowiązań, niemal w niezmienionym kształcie, wiele podstawowych instytucji, dzięki czemu poglądy nauki i orzecznictwo z okresu międzywojennego zachowały aktualność, a w każdym razie mogą stanowić punkt wyjścia do rozważań. Istotne znaczenie dla unifikacji prawa prywatnego miało też wejście w życie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. – Kodeks handlowy (Dz. U. Nr 57, poz. 502 z późn. zm.), aktu wzorowanego na niemieckim kodeksie handlowym z 1897 r. Obowiązkiwanie tych dwóch aktów stanowiło wyraz przyjęcia pewnej koncepcji legislacyjnej, zakładającej odrębne unormowanie obrotu kupieckiego, który dziś nazwalibyśmy obustronnie profesjonalnym (koncepcja dualistyczna). Proces unifikacji prawa prywatnego dopełniły akty legislacyjne z zakresu części ogólnej, prawa rodzinnego, rzeczowego i spadkowego, przyjęte wprawdzie już w okresie powojennym (1945–1946), ale opierające się na projektach przygotowanych przez Komisję Kodyfikacyjną.

Pierwsze próby kodyfikacji, podjęte już w 1950 r., dyktowane były raczej względami ideologicznymi aniżeli stanem przygotowań merytorycznych. W tamtym okresie konieczność dostosowania obowiązującego prawa do zmienionej sytuacji społeczno-gospodarczej była uważana za szczególnie pilną. Ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. Nr 34, poz. 311 z późn. zm.), zastępując regulujący tę materię dekret z dnia 12 listopada 1946 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. Nr 67 poz. 369), wprowadziła pewne sformułowania charakterystyczne dla zmienionego ustroju. Ustawa z dnia 27 czerwca 1950 r. – Kodeks rodzinny (Dz. U. Nr 34, poz. 308 z późn. zm.) zastąpiła dekrety odnoszące się do stosunków rodzinnych, osobistych i majątkowych. Kodeks ten, uchwalony na podstawie projektu wspólnego dla Czechosłowacji i Polski, stanowił wyraz tendencji do ujednoczenia prawa w ramach państw obozu socjalistycznego. Uchwalenie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. (tekst jedn.: Dz. U. z 1976 r. Nr 7, poz. 36 z późn. zm.) wzmocniło dążenie do jak najszybszego dostosowania tzw. nadbudowy (m.in. regulacji prawnych) do radykalnie zmienionej bazy (tj. stosunków własnościowych), w tym – do oczyszczenia prawa cywilnego z instytucji „burżuazyjnych”. Kolejne dwa projekty kodeksu cywilnego, przygotowane przez zespół działający przy Prezydium Rządu i opublikowane w 1954 i 1955 r., spotkały się jednak z krytyką środowisk prawniczych. Zarzucano im zerwanie z tradycją prawa polskiego i zbyt proste przejmowanie rozwiązań z prawa radzieckiego.

Dopiero dzięki wydarzeniom z 1956 r. możliwe stało się podjęcie poważnych prac nad kodyfikacją. Dnia 23 sierpnia 1956 r. Prezes Rady Ministrów powołał Komisję Kodyfikacyjną przy Ministrze Sprawiedliwości, której zadaniem było opracowanie kodeksów prawa cywilnego, karnego i procesowego. W skład Zespołu Prawa Cywilnego Materialnego, działającego pod przewodnictwem prof. Jana Wasilkowskiego, poza praktykami – sędziami Sądu Najwyższego i Głównej Komisji Arbitrażowej, weszli profesorowie prawa cywilnego, m.in.: Witold Czachórski, Jan Gwiazdomorski, Kazimierz Przybyłowski, Adam Szpunar, Aleksander Wolter. Zasługą tych wybitnych uczonych, wykształconych na wzorach trzech

¹ *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu*, t. 1 i 2, oprac. R. Longchamps de Bérier, Warszawa 1934–1937.

² R. Longchamps de Bérier, *Zobowiązania*, Lwów 1939.

modelowych kodyfikacji prawa cywilnego, jest zachowanie w polskim prawie cywilnym – wbrew ówczesnym tendencjom ideologicznym – tradycji europejskich prawa prywatnego, utrwalonych przez legislację polską, naukę i judykaturę z okresu międzywojennego.

II. Kodeks cywilny

Prezentację kodeksu cywilnego w jego pierwotnym kształcie wypada zacząć od oceny tego aktu prawnego pod względem techniczno-legislacyjnym. Z tego punktu widzenia – zdaniem Z. Radwańskiego – „jest to niewątpliwie dzieło znakomite przynoszące zaszczyt polskiej kulturze prawnej” (*Kodeks cywilny i inne teksty prawne: teksty jednolite*, Warszawa 2006, wprowadzenie, s. XII).

W okresie przygotowywania kodyfikacji toczyły się burzliwe dyskusje co do jej zakresu. Konkurowały ze sobą koncepcja kodeksu cywilnego ograniczającego się do regulacji stosunków w obrocie powszechnym oraz koncepcja kodeksu, który miałby zastosowanie także w stosunkach handlowych, wówczas określanych jako obrót gospodarczy. Wbrew powszechnej tendencji panującej w państwach socjalistycznych, ustawodawca polski wybrał to drugie rozwiązanie, monistyczne. Na skutek tego w kodeksie cywilnym znalazły się niektóre instytucje, regulowane wcześniej w kodeksie handlowym z 1934 r.

Gdy chodzi o systematykę, w kodeksie – na wzór prawa niemieckiego – przyjęto system pandektowy, opierający się na wyróżnieniu części ogólnej, prawa rzeczowego, prawa zobowiązań oraz prawa spadkowego. W kodeksie zabrakło jednak regulacji prawa rodzinnego, stanowiącego niewątpliwie integralną część prawa cywilnego, w systemie pandektowym ujętą w odrębnej księdze. W tym przypadku przeważały względy ideologiczne, nakazujące wyłączenie prawa rodzinnego, jako regulującego zasadniczo stosunki niemajątkowe, z prawa cywilnego. W efekcie, stosunki rodzinnoprawne unormowane są w odrębnym akcie legislacyjnym, ustawie z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 788 z późn. zm.), a zatem – niemal jednocześnie z kodeksem cywilnym. Również względy pozaprawne, a mianowicie zamierzenie nacjonalizacji ziemi, zdecydowały o pominięciu w księdze II k.c. unormowania hipoteki, stanowiącej klasyczne prawo rzeczowe ograniczone. Początkowo regulacja hipoteki i ksiąg wieczystych pozostała w dekretach z dnia 11 października 1946 r. – Prawo rzeczowe (Dz. U. Nr 57, poz. 319 z późn. zm.) i z dnia 11 października 1946 r. – Prawo o księgach wieczystych (Dz. U. Nr 57, poz. 320 z późn. zm.), by w 1982 r., po utrwaleniu obowiązującego w Polsce ustroju rolnego opartego na indywidualnej własności ziemi, trafić do odrębnej ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 707 z późn. zm.).

Gdy chodzi o styl formułowania przepisów, kodeks cywilny, podobnie jak kodeks zobowiązań, nawiązuje do tradycji francuskiej. Unikano więc tworzenia przepisów kazuistycznych, zawierających enumeratywne wyliczenia, typowych dla kodyfikacji niemieckiej. Ustawodawca posłużył się natomiast sformułowaniami ogólnymi, stanowiąc syntetyczne reguły prawne, czasem wprost wzięte z kodeksu cywilnego francuskiego, jak choćby generalna klauzula odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną z własnej winy (*ex delicto*) i odpowiedzialności za szkodę wynikłą z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowią-

zania (*ex contractu*). Podkreślenie wyboru tej metody legislacyjnej jest istotne z punktu widzenia oceny trwałości unormowania.

Współcześnie, po licznych nowelizacjach kodeksu cywilnego, traci sens przedstawianie zasad, na których opierał się kodeks w jego pierwotnej wersji. Celowe wydaje się jednak wskazanie, że ustawodawca polski, w odróżnieniu od innych prawodawców państw socjalistycznych, przyjął zasadę jedności prawa cywilnego. Mając świadomość wieloznaczność tego sformułowania, trzeba podkreślić decyzję ustawodawcy o poddaniu kodeksowej regulacji także obrotu profesjonalnego, wówczas określanego jako uspołeczniony obrót gospodarczy. Inną jest rzeczą, że zasada ta tylko w niewielkim stopniu była realizowana. Zawarte w art. 2 k.c. upoważnienie dla Rady Ministrów do odrębnego regulowania obrotu między jednostkami gospodarki uspołecznionej było wykorzystywane na tyle często, że w efekcie obrót ten podlegał w istotnym zakresie przepisom pozakodeksowym.

Merytoryczna ocena rozwiązań prawnych przyjętych w kodeksie nie przedstawia się, co oczywiste, w sposób tak jednoznaczny. Konieczne wydaje się wyróżnienie dwóch warstw regulacji. Po pierwsze, kodeks zachował wszystkie tradycyjne instytucje prawa cywilnego, znane porządkom prawnym, określanym w chwili jego stanowienia jako burżuazyjne (z wyjątkiem hipoteki), przy czym sposób ich unormowania wzorowany jest na rozwiązaniach przyjmowanych w tych porządkach prawnych. Jak już powiedziano, w zakresie prawa zobowiązań, a także szeregu instytucji części ogólnej prawa cywilnego, twórcy kodeksu cywilnego przejęli rozwiązania kodeksu zobowiązań, także te będące oryginalnym wytworem polskiej myśli prawniczej. Po drugie, nie sposób jednak zaprzeczyć, że w kodeksie znalazło się też wiele instytucji charakterystycznych dla prawa socjalistycznego, odpowiadających podstawowym założeniom tego ustroju. W dużym uproszczeniu, ale chyba bez zafałszowania oceny, można powiedzieć, że dwa filary ustroju – społeczna własność środków produkcji i planowanie centralne – dyktowały wszystkie „oryginalne” rozwiązania prawa cywilnego, w zakresie prawa rzeczowego i zobowiązań. Sztandarowym przykładem było wyróżnienie typów i form własności, wśród których własność ogólnonarodowa (państwowa) zajmowała pozycję szczególnie uprzywilejowaną. Własność spółdzielni i innych organizacji ludu pracującego mieściła się także w kategorii własności społecznej. Z kolei własność indywidualna i osobista zepchnięte były na margines prawa cywilnego. Ten obraz normatywny w pełni odpowiadał realiom ekonomicznym komunistycznego państwa. Uprzywilejowanie własności społecznej i jednocześnie lekceważenie własności prywatnej miało swoje konsekwencje we wszystkich niemal dziedzinach prawa cywilnego, począwszy od pozycji osób prawnych opierających swą działalność na mieniu społecznym (jednostki gospodarki uspołecznionej), poprzez przepisy o nabyciu i ochronie własności, przepisy o wykonaniu zobowiązań, skończywszy na prawie spadkowym, które w sposób dość wąski określa krąg spadkobierców ustawowych. Do realiów systemu komunistycznego należała też zasada centralnego planowania gospodarczego, która niewątpliwie legła u podstaw konstrukcji specjalnej zdolności prawnej osób prawnych, obowiązku zawarcia umowy czy szczególnej postaci przedawnienia tzw. arbitrażowego, którego skutkiem było wygasanie roszczeń majątkowych niedochodzonych w rocznym terminie. Ostatecznym efektem wskazanych zabiegów legislacyjnych było niewątpliwie zróżnicowanie sytuacji prawnej podmiotów prawa cywilnego i istotne ograniczenie swobody umów, a zatem – dwóch podstawowych zasad, na których opiera się prawo cywilne.

Innym, bo w pewnym sensie wykraczającym poza sferę legislacyjną, rysem charakterystycznym kodeksu było stworzenie możliwości ideologizacji stosunków cywilnoprawnych, a to dzięki licznym odwołaniom do zasad współżycia społecznego i społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa. Ocena sytuacji prawnej podmiotów przez pryzmat tych klauzul generalnych zawsze należała jednak do sądu. Trzeba podkreślić, że o ile początkowo, zwłaszcza na gruncie ustawy – Przepisy ogólne prawa cywilnego z 1950 r., sądy często korzystały z art. 3 tej ustawy, statuującego nadużycie prawa podmiotowego, traktując tę klauzulę generalną jak normę nadrzędną w stosunku do obowiązującego prawa, o tyle po wejściu w życie kodeksu cywilnego ostrze tego narzędzia wyraźnie się stępiło. Trudno wskazać orzeczenia Sądu Najwyższego, w których doszłoby do forsowania rozstrzygnięcia opartego wyraźnie na kryteriach ideologicznych, wbrew obowiązującym przepisom.

Podsumowując, można by powiedzieć, że kodeks cywilny w swym pierwotnym kształcie regulował pełen pakiet instytucji prawa cywilnego, znanych kodyfikacjom europejskim, a ponadto zawierał przepisy typowe dla prawodawstw socjalistycznych, które nakładały się na tradycyjne unormowania, w efekcie deformując ich ogólny obraz i funkcjonowanie. Zawartość i konstrukcja kodeksu dawały jednak możliwość przeprowadzenia zabiegu „przywrócenie stanu poprzedniego”. Po skreśleniu przepisów oddających na płaszczyźnie prawa cywilnego podstawowe zasady ustroju komunistycznego w kodeksie cywilnym pozostawało jądro regulacji prawa prywatnego, odpowiadające standardom europejskim.

III. Reforma kodeksu cywilnego

Zasadnicza reforma kodeksu cywilnego dokonała się mocą ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 55, poz. 321 z późn. zm.). Pierwszoplanowe znaczenie miały decyzje ustawodawcy o skreśleniu wskazanych wyżej przepisów, statuujących ustroj społeczno-gospodarczy.

Ustawodawca uchylił więc przepisy, które wprowadzały typy i formy własności, zachowując uniwersalną definicję własności zawartą w art. 140 k.c. Należy zasygnalizować, że rok wcześniej, ustawą z dnia 31 stycznia 1989 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 3, poz. 11), została zniesiona zasada jedności własności państwowej, wyrażona w art. 128 k.c. Reformy te zbiegły się w czasie z reaktywowaniem po niemal 50 latach samorządu terytorialnego (ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym, tekst pierwotny: Dz. U. Nr 16, poz. 95, obecny tytuł ustawy to ustawa o samorządzie gminnym, tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 594 z późn. zm.) i uwłaszczeniem państwowych osób prawnych na majątku państwowym (ustawa z dnia 29 września 1990 r. o zmianie ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczeniu nieruchomości, Dz. U. Nr 79, poz. 464 z późn. zm.). Konsekwencją wyposażenia gmin w majątek państwowy (tzw. komunalizacja mienia nastąpiła z dniem 27 maja 1990 r.) oraz nadania praw rzeczowych państwowym osobom prawnym, dotychczas zarządzającym tylko mieniem państwowym, było rzeczywiste rozbitcie jednolitego funduszu własności państwowej i pojawienie się na rynku wielu podmiotów wyposażonych w prawa do nieruchomości i zdolnych do udziału w obrocie prawnym, w tym – do rozporządzania majątkiem.

W związku ze zniesieniem typów własności odpadła podstawa i możliwość uprzywilejowania w obrocie podmiotów, którym wcześniej przysługiwała własność społeczna. Z kodeksu cywilnego usunięto art. 2 upoważniający Radę Ministrów do odrębnego regulowania obrotu uspołecznionego i liczne przepisy nadające przywileje tzw. jednostkom gospodarki uspołecznionej. Jednocześnie skreślono cały tytuł IV księgi trzeciej, poświęcony obowiązkowi zawierania umów między jednostkami gospodarki uspołecznionej. Do kodeksu powróciła natomiast formuła wyraźnie statuująca swobodę umów. Dodany nowelą lipcową art. 353¹ stanowi, że: „Strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego”.

Zabiegiem o mniejszym znaczeniu merytorycznym było skreślenie przepisów odwołujących się do zasad ustroju PRL i relatywizujących zasady współżycia społecznego przez wskazanie, że chodzi o zasady obowiązujące w PRL.

Nowela lipcowa wprowadziła wiele innych zmian do kodeksu. Wśród nich należy podkreślić nowe uregulowanie przedawnienia; ustawodawca przywrócił tej instytucji tradycyjny kształt, dość powszechnie przyjęty w innych ustawodawstwach, także w kodeksie zobowiązań. Zliberalizowane zostały zasady znoszenia współwłasności i dziedziczenia gospodarstw rolnych. Pojawiły się unormowania chroniące przed narzucaniem nieuczciwych warunków umowy (art. 385, 385²), gwarantujące pierwszeństwo umowy przed ogólnymi warunkami i wzorcami (art. 385¹), a także pierwsze przepisy chroniące konsumentów (art. 384, 558 § 1).

Do kodeksu cywilnego wprowadzono nowe regulacje, w chwili jego stanowienia pominięte ze względu na małą przydatność w ustroju socjalistycznym. Ustawodawca określił więc pojęcie przedsiębiorstwa i gospodarstwa rolnego, a także uregulował formę i skutki mających je za przedmiot czynności prawnych. Do księgi trzeciej dodano tytuł XXXVII „Przekaz i papiery wartościowe”, poświęcony instytucjom pozostającym dotąd całkowicie poza kodeksem.

Głęboki kryzys gospodarczy, jaki towarzyszył upadkowi ustroju socjalistycznego, legł u podstaw decyzji ustawodawcy o wprowadzeniu do kodeksu instytucji umożliwiających korektę treści zobowiązań umownych: powróciła znana kodeksowi zobowiązań klauzula *rebus sic stantibus* (art. 357¹ k.c.), dopuszczono stosowanie klauzul waloryzacyjnych oraz pojawiła się możliwość sądowej waloryzacji świadczenia pieniężnego (art. 358¹ k.c.).

IV. Dalsze zmiany kodeksu cywilnego

Kolejne, liczne zmiany kodeksu cywilnego nie miały już charakteru tak zasadniczego jak nowela lipcowa i dyktowane były różnicowanymi przyczynami. Wśród nich na plan pierwszy wysuwa się podniesienie standardów poziomu ochrony dóbr osobistych, a także pozycji jednostki wobec władzy publicznej. Realizacja oczekiwań społecznych w tym zakresie stała się możliwa dzięki zmianie ustroju, a Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.) niewątpliwie dała mocną podstawę prawną tym tendencjom. Drugą przyczyną zmian w kodeksie jest ciążący na Polsce obowiązek implementacji prawa Unii Europejskiej; dyrektywy europejskie,

zwłaszcza dotyczące obrotu konsumenckiego, często dyktują treść nowelizacji. Wypada wreszcie powiedzieć, że zmiany kodeksu wynikają też z potrzeb rozwijającego się obrotu gospodarczego, w którym pojawiają się nowe instytucje; ustawodawca nadaje im często ramy prawne. Obrót weryfikuje też kształt dotychczasowych regulacji, również tych wprowadzonych już po zmianie ustroju; konsekwencją jest modyfikacja obowiązujących przepisów. Nie sposób nie odnotować, że niektóre spośród tych zmian są następstwem zbyt pospiesznego, niestarannego lub nieprzemyślanego nowelizowania przepisów kodeksu. Poniższa prezentacja obejmuje tylko najbardziej charakterystyczne i doniosłe zmiany.

Pośród licznych nowelizacji kodeksu cywilnego, realizujących wyżej wskazane założenia i potrzeby, trzeba wskazać na ustawę z dnia 23 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 114, poz. 542). Mocą tej ustawy kodeks został wzbogacony o unormowanie przetargu (art. 70¹–70⁴) oraz odpowiedzialności jednostek samorządu terytorialnego za szkody wyrządzone przez ich funkcjonariuszy. To drugie unormowanie było oczekiwane już od chwili powołania do życia gmin, będących osobami prawnymi odrębnymi od Skarbu Państwa i wykonującymi na własny rachunek znaczną część zadań publicznych, związanych z zaspokojeniem zbiorowych potrzeb mieszkańców. Dodanie art. 420¹ i 420² (obecnie oba przepisy są uchylone) spowodowało, że zasady odpowiedzialności państwa za funkcjonariuszy zostały rozciągnięte także na gminy. Ogólna formuła nowych przepisów, które pomijały kategorię jednostki samorządu terytorialnego, pozwoliła na późniejsze ich stosowanie także do powiatów i województw, samorządowych osób prawnych powołanych do życia ustawami z dnia 5 czerwca 1998 r. Z punktu widzenia ochrony godności ludzkiej niezwykle doniosłe znaczenie ma niewątpliwie wzmocnienie ochrony dóbr osobistych, jakie dokonało się dzięki nowelizacji sierpniowej. Bez przesady można powiedzieć, że uzupełnienie treści art. 24 § 1 oraz nadanie nowego brzmienia art. 448 stworzyły podstawę majątkowej ochrony dóbr osobistych, a ściślej – otworzyły szeroko możliwość domagania się zadośćuczynienia pieniężnego. Kolejnym etapem rozszerzenia tej ochrony było dodanie – 3 sierpnia 2008 r. – art. 446 § 4, przewidującego zadośćuczynienie w razie śmierci najbliższego członka rodziny (ustawa z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 116, poz. 731). Inną jest rzeczą, że niedoskonałe sformułowanie art. 448, w szczególności brak określenia podstawy żądania zadośćuczynienia, jest źródłem wątpliwości rozważanych przez doktrynę i ujawniających się w orzecznictwie.

Omawiana nowelizacja sierpniowa przyniosła też istotne zmiany w zakresie przepisów o rękojmi za wady rzeczy sprzedanej i nowy kształt gwarancji, teraz określanej jako gwarancja jakości. Przepisy te niewątpliwie wzmocniły pozycję kupującego, co zresztą pozostawało w ścisłym związku ze zmianami na rynku, który w tym okresie, na skutek ogromnego wzrostu podaży, był już zdecydowanie rynkiem konsumenta.

Ustawą z dnia 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 1225) wprowadzono do kodeksu cywilnego zmiany zmierzające do implementacji dyrektyw Unii Europejskiej. W art. 384 § 3 po raz pierwszy zdefiniowano pojęcie konsumenta; definicja nie ograniczała jeszcze zakresu tego pojęcia do osób fizycznych. Dalsze przepisy zasadniczo służyły wzmocnieniu pozycji konsumenta wobec profesjonalisty – przedsiębiorcy, choć przynajmniej niektóre z nich znajdują zastosowanie także w obrocie profesjonalnym. Wprowadzono nowe, szersze unormowanie dotyczące mocy wiążącej

wzorców umownych, a także listę niedozwolonych klauzul umownych. Zawierający ją art. 385³, który wylicza 23 niedozwolone postanowienia, w istocie stanowi tłumaczenie załącznika do dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. WE L 95 z 21.04.1993, s. 29; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 15, t. 2, s. 288, z późn. zm.). Kazyistyka tego przepisu razi na tle sformułowań ogólnych, jakimi posługiwał się dotąd polski ustawodawca. Realizacji dyrektywy Rady 85/374/EWG z dnia 25 lipca 1985 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych Państw Członkowskich dotyczących odpowiedzialności za produkty wadliwe (Dz. Urz. WE L 210 z 07.08.1985, s. 29; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 15, t. 1, s. 257, z późn. zm.) służy dodanie w księdze trzeciej kodeksu tytułu VI¹ – „Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny”.

Wypada wspomnieć wiele drobnych nowelizacji dotyczących pojedynczych instytucji. Tak więc ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz ustawy – Prawo przewozowe (Dz. U. Nr 117, poz. 758) dostosowała przepisy regulujące odpowiedzialność hotelarzy do obowiązujących standardów europejskich (chodziło m.in. o kwotowe ograniczenie odpowiedzialności hotelarzy). Ustawa z dnia 13 lipca 2000 r. o ochronie nabywców prawa korzystania z budynku lub pomieszczenia mieszkalnego w oznaczonym czasie w każdym roku oraz o zmianie ustawy Kodeks cywilny, Kodeks wykroczeń i ustawy o księgach wieczystych i hipotece (Dz. U. Nr 74, poz. 855 z późn. zm., obecnie uchylona) wprowadziła nieznaną dotąd w prawie polskim instytucję, niewątpliwie związaną z rozwojem nowej formy wypoczynku, a mianowicie – prawo korzystania z budynku lub pomieszczenia mieszkalnego w oznaczonym czasie w każdym roku. Konsekwencją było wprowadzenie przepisu regulującego szczególnie przypadek użytkownika (art. 270¹), który z kolei został uchylony ustawą z dnia 16 września 2011 r. o timeshare (Dz. U. Nr 230, poz. 1370). Kolejne zmiany dotyczyły części szczególnej zobowiązań. Ustawą z dnia 26 lipca 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 74, poz. 857) dodano w księdze trzeciej tytuł XVII¹ – „Umowa leasingu”, i zmieniono przepisy tytułu XXIII poświęconego umowie agencyjnej. Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o domach składowych oraz o zmianie Kodeksu cywilnego, Kodeksu postępowania cywilnego i innych ustaw (Dz. U. Nr 114, poz. 1191 z późn. zm.), zasadniczo odnosząca się do domów składowych, zmieniła przepisy tytułu XXX poświęconego umowie składu.

Ustawa z dnia 18 września 2001 r. o podpisie elektronicznym (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 262) wprowadziła pewne zmiany w przepisach dotyczących formy składania oświadczeń woli (art. 60 i 78), tak by uwzględniały one nową techniczną możliwość składania podpisu.

Ustawa z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 49, poz. 408) przyniosła istotne zmiany i uzupełnienia księgi pierwszej kodeksu cywilnego. Wprowadziła nową definicję konsumenta, obecnie zamieszczoną w części ogólnej kodeksu cywilnego, w rozdziale poświęconym zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych osób fizycznych (art. 22¹). Zdecydowanie ważniejsze jest dodanie art. 33¹, który to przepis, jak można sądzić, statuuje istnienie trzeciej, poza osobami fizycznymi i prawnymi, kategorii podmiotów prawa cywilnego, określanych najczęściej jako ułomne albo niepełne osoby prawne. Ustawodawca zdefiniował pojęcie przedsiębiorcy, dał nowe określenie przedsiębiorstwa i gospodarstwa rolnego. Inne zmiany

wprowadzone omawianą ustawą były związane z wejściem w życie ustawy – Kodeks spółek handlowych, której uchwalenie dnia 15 września 2000 r. (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1030) dowodzi trwałości wyboru koncepcji monistycznej, przyjętej przez ustawodawcę w chwili stanowienia kodeksu cywilnego. Ograniczenie odrębnej regulacji do podmiotów stosunków handlowych, tj. spółek, pociągnęło za sobą konieczność przejścia przez kodeks cywilny pewnych instytucji regulowanych dotąd przez kodeks handlowy, a pominiętych w kodeksie spółek handlowych. Ustawodawca uregulował zatem w kodeksie cywilnym oznaczenie przedsiębiorców (firma) i ich reprezentację (prokura). Spowodowało to pewne modyfikacje systematyki. Nowelizacją lutową zmieniono przepisy normujące zawarcie umowy, w tym przetarg, uregulowany w 1996 r., i formę czynności prawnej. Zmiany polegają m.in. na uelastycznieniu ofertowego trybu zawierania umów między profesjonalistami. Istotne wydaje się wyraźne określenie skutków dokonania wyboru oferty w trybie przetargowym (art. 70² § 3), natomiast bez znaczenia pozostaje zróżnicowanie nazw przetargu pisemnego i ustnego, który obecnie określony jest jako aukcja. Trudno też wskazać przyczyny zastąpienia tradycyjnie używanego w polskim języku prawnym terminu „rokowania” terminem „negocjacje” (art. 72). Uzupełnienie przepisu regulacją odpowiedzialności za *culpa in contrahendo* można uznać za celowe, choć doktryna polska i judykatura od dawna przyjmowały istnienie takiej odpowiedzialności. Zmieniono też przepisy o umowie przedwstępnej, znosząc wymaganie określenia terminu zawarcia umowy przyrzeczonej, co w pewnym sensie osłabiło moc wiążącą umowy przedwstępnej. Omawiana nowelizacja lutowa wprowadziła pewne zmiany w unormowaniu formy czynności prawnej. Zmodyfikowała formę *ad probationem*, w szczególności wyeliminowała jej znaczenie w obrocie profesjonalnym. W części szczególnej zobowiązań rozwinięto przepisy dotyczące umowy o roboty budowlane, wprowadzając regulację umowy między wykonawcą a podwykonawcami, która to umowa ma być zawarta w formie pisemnej pod rygorem nieważności (art. 647¹ § 4), choć sama umowa o roboty budowlane takiej formy nie wymaga. Ustawą z dnia 8 stycznia 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 40, poz. 222) wprowadzono do kodeksu art. 649¹–649⁵ dotyczące gwarancji zapłaty za roboty budowlane.

Kolejna doniosła, choć obejmująca tylko jedną instytucję, nowelizacja dokonała się na podstawie ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1692 z późn. zm.). Mocą tego aktu do prawa polskiego wprowadzono nowe zasady odpowiedzialności władzy publicznej. Dotychczas obowiązujące, zawarte w kodeksie cywilnym przepisy regulujące odpowiedzialność Skarbu Państwa, a także poświęcony tej kwestii art. 160 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 267 z późn. zm.), zostały zastąpione ujętą w sposób generalny regułą odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu władzy publicznej. Odpowiedzialność tę ponosi Skarb Państwa, jednostka samorządu terytorialnego albo inna osoba prawna wykonująca tę władzę z mocy prawa (art. 417 § 1). Odpowiedzialność rozciąga się na szkody wyrządzone przez tzw. bezprawie legislacyjne oraz wydanie niezgodnego z prawem prawomocnego orzeczenia lub ostatecznej decyzji (art. 417¹ – przepis został później znówelizowany). Zachowano odpowiedzialność opartą na zasadzie słuszności (art. 417²). Omawianą nowelizację uzasadniano koniecznością dostosowania regulacji kodeksowej do standardu wynikającego z art. 77 ust. 1 Konstytucji RP, który to przepis – jak się na ogół przyjmuje – wprowadza obiektywną odpowiedzialność za szkody wyrządzone

przez niezgodne z prawem wykonywanie władzy publicznej. Uzasadnienie to nie jest jednak przekonujące, ponieważ art. 417 nigdy nie uzależniał odpowiedzialności Skarbu Państwa od przesłanek subiektywnych i – w konsekwencji – czynił zadość wymaganiu Konstytucji RP, co zresztą zostało potwierdzone w wyroku TK z dnia 4 grudnia 2001 r., SK 18/00 (Dz. U. Nr 145, poz. 1638). Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją RP uznał tylko art. 418, który w przypadku szkód wyrządzonych przez wydanie „orzeczenia lub zarządzenia” żądanie odszkodowania uzależniał od wcześniejszego stwierdzenia, że przy ich wydaniu funkcjonariusz, ze swej winy, dopuścił się naruszenia prawa ścięganego w trybie postępowania karnego lub dyscyplinarnego. Przepisy wprowadzone do kodeksu w 2004 r. rozszerzyły do granic niespotykanych w żadnym innym prawodawstwie odpowiedzialność Państwa za działalność legislacyjną i orzeczniczą. Jednocześnie, spod zasięgu tych surowych przepisów została wyłączona aktywność władzy publicznej w sferze organizacyjnej i gospodarczej. Najbardziej dotkliwą tego konsekwencją jest zdecydowane osłabienie odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez pracowników publicznej służby zdrowia i edukacji, zarządców dróg publicznych itp. Zróżnicowanie zasad odpowiedzialności władzy publicznej w zależności od sfery działania (*imperium – dominium*) jest też źródłem ciągłej niepewności co do podstawy, na jakiej powinna się oprzeć odpowiedzialność w konkretnym przypadku. Mimo krótkiego okresu obowiązywania znowelizowanych przepisów orzecznictwo już dostarcza przykładów tych trudności.

Ustawę z dnia 7 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 157, poz. 1316) w pewnym sensie można uznać za akt formalnie zamykający burzliwy okres dochodzenia do stabilizacji gospodarczej. Ustawa ta bowiem, uzupełniając treść art. 359, wprowadziła górną granicę odsetek wynikających z czynności prawnej. Jak wiadomo, jednym z narzędzi „uwolnienia” gospodarki na przełomie lat 80. i 90. XX w. była rezygnacja z określenia maksymalnej wysokości odsetek umownych. Pełna swoboda stron odpowiadała sytuacji rynkowej, paraliżowanej przez inflację. Obecnie, wobec utrzymywania inflacji na stałym, niskim poziomie, powstały warunki do przywrócenia granicy maksymalnej odsetek umownych. Tym razem ustawodawca uczynił to wprost w kodeksie, bez odesłania do aktu wykonawczego, wyznaczając dopuszczalną wysokość odsetek w stosunku rocznym na poziomie czterokrotności stopy kredytu lombardowego NBP.

Ustawa z dnia 20 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 172, poz. 1438), w zasadniczej swej części nowelizująca kodeks postępowania cywilnego, wprowadziła drobną korektę do przepisów regulujących przedawnienie; dodano nową okoliczność przerywającą jego bieg – wszczęcie mediacji.

Kolejne dwie nowelizacje przyniosły poważne zmiany w zakresie prawa spadkowego. Ustawą z dnia 2 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 79, poz. 662) zmieniła zasady dziedziczenia ustawowego, z kolei ustawą z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 85, poz. 458) wprowadziła do naszego porządku prawnego zapis windykacyjny.

Prezentując zmiany kodeksu cywilnego, należy też wspomnieć o tych, które wyniknęły z wyroków Trybunału Konstytucyjnego. Konstytucyjność przepisów kodeksu wielokrotnie była kwestionowana przed Trybunałem Konstytucyjnym. W zdecydowanie przeważającej liczbie przypadków zarzut niezgodności z Konstytucją RP został oceniony jako bezpod-

stawny. W szczególności wypada podkreślić, że TK nie dopatrył się niezgodności z Konstytucją RP art. 5 k.c. (wyrok z dnia 17 października 2000 r., SK 5/99, OTK 2000, nr 7, poz. 254) przepisu ocenianego krytycznie przez licznych przedstawicieli doktryny, którzy podważają zastosowane w tym przepisie kryteria nadużycia prawa podmiotowego, tj. zasady współzycia społecznego i społeczno-gospodarcze przeznaczenie prawa. Jako odpowiadająca standardom konstytucyjnym została też oceniona instytucja zasiedzenia (wyrok z dnia 25 maja 1999 r., SK 9/98, OTK 1999, nr 4, poz. 78). Trybunał Konstytucyjny zmodyfikował natomiast kształt przepisów dotyczących dziedziczenia gospodarstwa rolnego (wyrok z dnia 31 stycznia 2001 r., P 4/99, OTK 2001, nr 1, poz. 5), za niekonstytucyjny uznał art. 179 w kształcie nadanym mu ustawą z dnia 25 września 2003 r. oraz art. 418, o uchyleniu którego była wyżej mowa. Trybunał Konstytucyjny zakwestionował konstytucyjność art. 442 § 1 zdanie drugie w zakresie, w jakim przepis ten pozbawia możliwości dochodzenia odszkodowania za szkodę na osobie (wyrok z dnia 1 września 2006 r., SK 14/05, OTK-A 2006, nr 8, poz. 97), czego skutkiem jest nowe unormowanie przedawnienia roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym (art. 442¹). W wyroku z dnia 25 lipca 2013 r., P 56/11, OTK-A 2013, nr 6, poz. 85, Trybunał Konstytucyjny uznał za zgodny z Konstytucją RP art. 991 przewidujący zachówek dla osób najbliższych spadkodawcy.

W 2014 r. opublikowano tekst jednolity kodeksu cywilnego (Dz. U. Nr 121).

V. Ustawy pozakodeksowe

Prezentując zmiany ustawodawstwa w zakresie prawa cywilnego, nie sposób nie wspomnieć o tych instytucjach, które znalazły się poza kodeksem cywilnym. Chodzi przede wszystkim o prawo rodzinne i niektóre ograniczone prawa rzeczowe.

1. Kodeks rodzinny i opiekuńczy był wielokrotnie nowelizowany, jednak nie zachoziła potrzeba dokonania zmian radykalnych, związanych ze zmianą ustroju społeczno-gospodarczego; rok 1990 nie stanowi żadnej cezury w rozwoju polskiego prawa rodzinnego. Pewne rozwiązania przyjęte w kodeksie niewątpliwie nosiły piętno ideologii, której celem było podważenie konserwatywnych podstaw funkcjonowania rodziny, jednak – jak pokażała historia – to był właśnie kierunek rozwoju prawodawstw rodzinnych w państwach demokratycznych. Dzięki urzeczywistnieniu w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym niektórych zasad społeczeństwa socjalistycznego, w szczególności laicyzacji małżeństwa, pełnego równouprawnienia kobiety i mężczyzny w małżeństwie oraz całkowitego zrównania pozycji dzieci pochodzących z małżeństwa i pozamałżeńskich, polskie regulacje rodzinnoprawne – paradoksalnie – można by uznać za modelowe dla ustawodawców wielu państw Europy Zachodniej, a nowelizacje kodeksu z końca lat 90. poprzedniego stulecia, dokonywane pod wpływem dążeń partii pravicowych, czasem oznaczały powrót do instytucji, od których prawodawstwa zachodnie odchodzą.

Najbardziej doniosłe zmiany kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nastąpiły w 1975, 1995, 1998 i 2005 r. Pierwsza z nich, dokonana mocą ustawy z dnia 19 grudnia 1975 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 45, poz. 234), przyniosła m.in. pewne modyfikacje odpowiedzialności za długi małżonków pozostających we wspólności ustawowej oraz zmiany regulacji przysposobienia, w szczególności – wprowa-

dziła nierozwiązywalność przysposobienia tzw. anonimowego. Kolejna nowelizacja przepisów o przysposobieniu nastąpiła mocą ustawy z dnia 26 maja 1995 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 83, poz. 417); dzięki tej ustawie po raz pierwszy zostało wyodrębnione tzw. przysposobienie zagraniczne, które odtąd może być orzeczone tylko w przypadku, gdy w kraju nie można stworzyć dziecku odpowiedniego zastępczego środowiska rodzinnego. Istotne zmiany małżeńskiego prawa osobowego zostały wprowadzone ustawą z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 117, poz. 757). Ustawę tę można określić jako wykonującą postanowienia art. 10 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisanego w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. (Dz. U. Nr 51, poz. 318). Dzięki niej powstała możliwość zawierania małżeństw wyznaniowych ze skutkami w zakresie prawa polskiego. Nowelizacja wzbogaciła też katalog przyczyn unieważnienia małżeństwa; dodano art. 15¹ regulujący wady oświadczenia woli, których wystąpienie stanowi podstawę żądania unieważnienia. Kolejnym krokiem zmierzającym w kierunku uszanowania przekonań religijnych obywateli była zmiana kodeksu rodzinnego i opiekuńczego ustawą z dnia 21 maja 1999 r. o zmianie ustaw Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 52, poz. 532), przywracająca polskiemu prawu rodzinnemu instytucję separacji sądowej. Nie wydaje się, by spełniły się obawy przeciwników tej nowelizacji, którzy przewidywali, że wprowadzenie separacji utrudni uzyskiwanie rozwodów. Nie wydaje się też jednak, by na skutek jej wprowadzenia zmniejszyła się liczba orzekanych rozwodów. Zasadnicza reforma majątkowego prawa małżeńskiego dokonała się mocą ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1691). Najważniejszy efekt tej nowelizacji to zmiana zasady odpowiedzialności za długi małżonków pozostających we wspólności ustawowej. Właściwie została uchylona obowiązująca dotychczas reguła odpowiedzialności z majątku wspólnego za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z małżonków; obecnie tak daleko idąca odpowiedzialność powstaje tylko w przypadku zaciągnięcia zobowiązania za zgodą drugiego małżonka. Omawiana nowelizacja wzbogaciła też katalog ustrojów majątkowych małżeńskich, dodając do niego ustrój rozdzielnności majątkowej z wyrównaniem dorobków. W ustawie tej nadano nowe brzmienie przepisowi regulującemu legitymację czynną w procesie o sądowe ustalenie ojcostwa. Zmiana ta nastąpiła niejako w wykonaniu wyroku TK z dnia 28 kwietnia 2003 r., K 18/02, OTK 2003, nr 4, poz. 32, w którym Trybunał uznał za niekonstytucyjne regulacje kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w zakresie, w jakim wyłączają one prawo mężczyzny będącego biologicznym ojcem dziecka do dochodzenia ustalenia ojcostwa. Zasadnicze zmiany w unormowaniu ustalenia pochodzenia dziecka przyniosła ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 220, poz. 1431). Kolejne istotne zmiany przyniosła ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 135 z późn. zm.). W ostatnim czasie TK uznał za niezgodny z Konstytucją RP art. 71 wyłączający możliwość zaprzeczenia ojcostwa po śmierci dziecka (wyrok TK z dnia 26 listopada 2013 r., P 33/12, OTK-A 2013, nr 8, poz. 123). W 2012 r. opublikowano tekst jednolity kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (Dz. U. Nr 788).

2. Prezentacji wymaga też ewolucja instytucji prawa rzeczowego, regulowanych poza kodeksem cywilnym. Nie sposób zanegować istnienia pewnej dezintegracji unormowań w tym zakresie. Jak już wspomniano, poza kodeksem cywilnym pozostaje regulacja hipoteki i ksiąg wieczystych. Istotną część regulacji drugiego spośród zabezpieczeń rzeczowych, tj. zastawu, a mianowicie tzw. zastaw rejestrowy, unormowana została w ustawie z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 67, poz. 569 z późn. zm.). Trzeba wreszcie wspomnieć o dwutorowości regulacji prawa użytkowania wieczystego, które – poza kodeksem cywilnym – jest przedmiotem przepisów zmieniających się ustaw dotyczących gospodarki nieruchomościami należącymi do podmiotów publicznoprawnych (początkowo ustawa z dnia 14 lipca 1961 r. o gospodarce terenami w miastach i osiedlach, tekst jedn.: Dz. U. z 1969 r. Nr 22, poz. 159 z późn. zm.; następnie ustawa z dnia 29 kwietnia 1985 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości, tekst jedn.: Dz. U. z 1991 r. Nr 30, poz. 127 z późn. zm.; i obecnie obowiązująca ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 518 z późn. zm.).

Zmiany unormowania hipoteki, zawartego w ustawie z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 707 z późn. zm.), w pewnym zakresie oznaczają powrót do kształtu hipoteki z dekretu z dnia 11 października 1946 r. – Prawo rzeczowe (Dz. U. Nr 57, poz. 319 z późn. zm.). Chodzi przede wszystkim o przywrócenie hipoteki łącznej powstającej w drodze umowy oraz o możliwość ustanowienia hipoteki na wierzytelności zabezpieczonej hipotecznie (tzw. subintabulat). Dzięki nim rozszerzono zakres swobody stron i możliwość ustanawiania omawianego zabezpieczenia. Jednocześnie stopniowemu poszerzeniu uległ zakres hipoteki przymusowej, m.in. przez dopuszczenie jej stosowania w postępowaniu egzekucyjnym w administracji. W konsekwencji hipoteka przymusowa zdecydowanie wyszła poza ramy swego pierwotnego, tj. hipoteki sądowej. Warto jednak podkreślić, że – mimo pewnej rozbieżności poglądów – tzw. hipoteka bankowa nie ma charakteru hipoteki przymusowej; jej źródłem jest umowa między bankiem a jego dłużnikiem. Obecnie, dzięki dodaniu do art. 95 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 1376 z późn. zm.) ust. 4 (ustawa z dnia 1 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw, Dz. U. Nr 91, poz. 870), nie ulega wątpliwości, że do powstania tej hipoteki nie jest potrzebne zachowanie formy aktu notarialnego. Zgodnie z nowym przepisem, do ustanowienia hipoteki na rzecz banku wymagane jest oświadczenie właściciela nieruchomości złożone w formie pisemnej pod rygorem nieważności. Istotne wzmocnienie pozycji hipoteki jako zabezpieczenia rzeczowego dokonało się przede wszystkim dzięki zmianom innych aktów prawnych, a nie ustawy regulującej hipotekę. Chodzi tu przede wszystkim o stopniowe łagodzenie rygorów związanych z hipoteką ustawową (tajną), aż do całkowitego jej zniesienia. Jak wiadomo, ostatecznie, ustawą z dnia 11 kwietnia 2001 r. o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 39, poz. 459), z dniem 5 czerwca 2001 r. hipoteka ta została zastąpiona hipoteką przymusową. Na skuteczność zabezpieczenia hipotecznego i – w konsekwencji – jego praktyczny walor istotny wpływ wywarły też zmiany w przepisach kodeksu postępowania cywilnego. Chodzi mianowicie o uregulowanie kolejności zaspokojenia wierzycieli z sumy uzyskanej z egzekucji. Pierwotna wersja art. 1025 § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst pierwotny: Dz. U. Nr 43, poz. 296; tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101

z późn. zm.) przewidywała, że należności z tytułu kredytów bankowych (pkt 5) były zaspokajane przed należnościami zabezpieczonymi rzeczowo (pkt 6), co eliminowało znaczenie hipoteki w stosunkach kredytowych i – generalnie – zmniejszało skuteczność tego zabezpieczenia w obrocie. Dopiero w przepisach przejściowych ww. ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, z mocą od dnia 1 stycznia 1998 r., zniesiono uprzywilejowaną pozycję banków przy podziale sum uzyskanych z egzekucji, tym samym zwiększając atrakcyjność zabezpieczenia hipotecznego. Istotne przemodelowanie hipoteki przyniosła ustawa z dnia 26 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 131, poz. 1075). Zniknął podział na hipotekę zwykłą i kaucyjną, przy czym hipoteka w nowym kształcie zbliża się do dawnej hipoteki kaucyjnej. Osłabieniu uległa akcesoryjność hipoteki, zmodyfikowane zostały zasady przeniesienia wierzytelności zabezpieczonej hipoteką. Pojawiły się nowe instytucje, jak uprawnienie do rozporządzania opróżnionym miejscem hipotecznym i administrator hipoteki.

Inaczej kształtują się losy drugiego z zabezpieczeń rzeczowych, tj. zastawu. Choć jego regulacja kodeksowa w zasadzie nie uległa zmianie (drobną korektę wprowadziła ww. ustawa z dnia 26 czerwca 2009 r.), jesteśmy świadkami niemal całkowitej jej marginalizacji. Wiąże się to z wyjściem poza kodeks regulacji szczególnej postaci zastawu, jaką jest zastaw bez wydania rzeczy. Niewielkie znaczenie praktyczne zastawu ręcznego (*pignus*), zwłaszcza w obrocie gospodarczym, jest faktem powszechnie znanym. Tymczasem unormowanie kodeksowe poświęcone jest niemal wyłącznie tej formie zabezpieczenia. W pierwotnym kształcie kodeks cywilny w art. 308 regulował tzw. rejestrowy zastaw bankowy, do reformy z 1990 r. dostępny tylko dla banków państwowych. Mimo podmiotowego rozszerzenia zakresu zastosowania przepisu i objęcia nim wszystkich banków regulacja z art. 308 okazała się niewystarczająca dla potrzeb rozwijającej się gospodarki. Bariere w wykorzystaniu zastawu stanowił brak gwarancji jawności; nie zapewniały jej rejestry zastawów prowadzone przez poszczególne banki. Ustawodawca uczynił zadość oczekiwaniom obrotu, stanowiąc powoływaną już ustawę z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów. Jej wejście w życie zostało oddalone w czasie do dnia 1 stycznia 1998 r., co pozwoliło na zorganizowanie centralnego rejestru zastawów, funkcjonującego w systemie elektronicznym. Wejście w życie ustawy wiązało się ze zmianą treści art. 308 k.c., który odąd odsyła po prostu do odrębnych przepisów. Ustawa, przełamując sztywny gorset regulacji kodeksowych, przewiduje zarówno bardzo szeroki zakres (podmiotowy i przedmiotowy) zastawu, jak i wiele możliwości zaspokojenia wierzyciela. Dzięki temu zastaw rejestrowy jest wygodnym i bardzo elastycznym instrumentem zabezpieczenia wierzytelności w obrocie gospodarczym. Jego rozwojowi towarzyszy utrata znaczenia zawartych w kodeksie cywilnym przepisów o zastawie.

Powstaje pytanie o potrzebę włączenia przepisów o hipotece i zastawie rejestrowym do kodeksu cywilnego. Trudno zaprzeczyć, że celem kodyfikacji jest objęcie jednym aktem prawnym wszystkich instytucji danej gałęzi. Z tego punktu widzenia regulacja tak istotnych dla prawa cywilnego instytucji powinna trafić do kodeksu. Istnieje jednak argument przemawiający za ich wyodrębnieniem, a mianowicie: doniosłe znaczenie aspektów technicznych rejestracji hipoteki i zastawu. Jawność praw zastawniczych jest cechą decydującą o ich skuteczności i – w konsekwencji – o ich praktycznym znaczeniu. Spostrzeżenie to uzasadnia połączenie w ramach jednego aktu prawnego unormowania samego prawa i sposobu jego

ujawniania. Zrealizowanie tego postulatu w ramach kodeksu cywilnego byłoby raczej trudne, co – przynajmniej w pewnym zakresie – usprawiedliwia wyłączenie całej regulacji do odrębnej ustawy.

Problem użytkowania wieczystego wymaga rozważania w dwóch aspektach. Wobec licznych uwag krytycznych, których przedmiotem stało się to prawo, trzeba zastanowić się nad potrzebą jego zachowania w systemie prawa polskiego. Ponadto refleksji wymaga miejsce jego regulacji. Użytkowanie wieczyste, jak wiadomo, zostało wprowadzone do prawa polskiego ww. ustawą z dnia 14 lipca 1961 r. o gospodarce terenami w miastach i osiedlach. Prawo to zastąpiło przede wszystkim własność czasową, regulowaną dekretem – Prawo rzeczowe. W systematyce kodeksu cywilnego prawo to znalazło swe miejsce w odrębnym tytule, między własnością a ograniczonymi prawami rzeczowymi. W ten sposób ustawodawca zaznaczył, że chodzi o trzeci rodzaj prawa rzeczowego, prawo pośrednie między własnością a prawami na rzeczy cudzej. Prawo to początkowo mogło być ustanawiane tylko na gruntach stanowiących własność Skarbu Państwa, tylko na rzecz osób fizycznych i spółdzielni mieszkaniowych i tylko w celu zabudowy. Nie ulega wątpliwości, że w chwili powstawania konstrukcji użytkowania wieczystego, wobec obowiązywania zasady jednolitego funduszu własności państwowej i niezbywalności nieruchomości państwowych, prawo to było pomyślane jako surogat prawa własności ziemi. Długoterminowe prawo stwarzało pewną szansę rozwoju budownictwa mieszkaniowego bez umniejszania własności państwowej. W zmienionym systemie prawnym, w którym nieruchomości należące do podmiotów publicznoprawnych mogą być przedmiotem obrotu, w szczególności mogą być zbywane osobom zainteresowanym, wielu autorów podaje w wątpliwość sens utrzymywania użytkowania wieczystego, swego rodzaju „protezy” prawa własności. Opowiadając się za potrzebą zachowania go w systemie prawa polskiego, trzeba podkreślić, że sam „socjalistyczny rodowód” użytkowania wieczystego nie może rozstrzygać o jego nieprzydatności. Użytkowanie wieczyste przeszło głęboką ewolucję: obecnie dotyczy nie tylko gruntów państwowych, lecz także należących do jednostek samorządu terytorialnego, może być ustanawiane na rzecz wszystkich podmiotów i nie ma charakteru celowego. Zmieniły się też zasady powstawania i wygasania prawa. Ustawodawca całkowicie zrezygnował z elementów administracyjnoprawnych, w szczególności decyzji dotyczących ustanowienia i rozwiązania użytkowania wieczystego, na rzecz mechanizmów właściwych prawu cywilnemu. W efekcie tych zmian użytkowanie wieczyste jest dziś długoterminowym prawem rzeczowym, dającym uprawnionemu prerogatywy odpowiadające treści prawa własności, przy jednoczesnym zagwarantowaniu bardzo korzystnych warunków płatności „ceny”, która przybiera postać rocznych opłat. Jednocześnie, dzięki umowie określającej warunki użytkowania wieczystego, prawo to pozwala publicznemu właścicielowi nieruchomości zachować kontrolę sposobu ich wykorzystania. Analiza historyczna, prawnoporównawcza, jak i wreszcie znajomość wcześniejszych unormowań prawa polskiego ukazują, że celowe jest kreowanie prawa pośredniego między własnością a długoterminową dzierżawą czy użytkowaniem (rzymska *emphyteusis*, francuska *bail à construction*, niemieckie *Erbbaurecht*, własność czasowa, prawo zabudowy w prawie polskim). Użytkowanie wieczyste czyni zadość potrzebom gospodarczym i dlatego zasługuje, mimo swego rodowodu, na utrzymanie.

Odrębną kwestię stanowi miejsce jego regulacji. Jest to jednak element szerszego problemu, związanego z unormowaniem gospodarowania publicznymi zasobami nierucho-

mości. Jak wiadomo, ustawodawca polski odrzucił dualistyczny model francuski, według którego publiczna własność nieruchomości nie podlega prawu cywilnemu i jest regulowana odrębnymi ustawami o charakterze administracyjnym. W konsekwencji obrót nieruchomościami należącymi do państwa i jednostek samorządu terytorialnego podlega kodeksowi cywilnemu. Ustawodawca, w kolejnych aktach, reguluje jednak szczególne reguły gospodarowania nimi. Obecnie obowiązująca ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r. ani nie modyfikuje, co wydaje się oczywiste, treści praw podmiotowych przewidzianych w kodeksie cywilnym, ani nie wprowadza nowych praw (poza szczególną instytucją tzw. trwałego zarządu), określa natomiast kompetencje i tryb postępowania organów władzy publicznej w zakresie gospodarowania należącymi do nich nieruchomościami. Adresatami większości przepisów ustawy są więc organy administracji, dla których ustawodawca – chyba niepotrzebnie – powtarza pewne postanowienia kodeksu cywilnego, w tym wymaganie formy aktu notarialnego przy sprzedaży nieruchomości (art. 27), i wylicza prawa, których przedmiotem może być nieruchomość (art. 13). Trzeba jednak odnotować, że w ustawie znajdują się też normy statuujące prawa podmiotowe (np. tzw. pierwszeństwo nabycia nieruchomości – art. 34), ograniczające ich wykonywanie (np. ustawowe prawo pierwokupu – art. 109–111), a także regulacja wywłaszczenia (art. 112–126). Można się zastanawiać nad prawidłowością podziału materii między kodeks cywilny a ustawę, w której dominują przepisy administracyjnoprawne. Wątpliwości te dotyczą też użytkowania wieczystego, którego regulacja znajduje się w obu tych aktach, co powoduje zbędne powtórzenia i odesłania.

VI. Kierunki rozwoju

W 1997 r. rozpoczęła swą działalność Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego, działająca przy Ministrze Sprawiedliwości. Przedstawione wyżej nowelizacje kodeksu cywilnego, mające na celu implementację dyrektyw UE i dostosowujące kodeksowe unormowania do potrzeb rozwijającego się obrotu, w przeważającej mierze zostały przygotowane przez Komisję. Nie ulega wątpliwości, że stoją przed nią istotne i nieograniczone w czasie zadania. Tempo zmian społecznych, gospodarczych, rozwój i modyfikacje prawa europejskiego stanowią dla cywilistów prawdziwe wyzwanie. Trudno – w sposób generalny – zakwestionować potrzebę dostosowywania regulacji prawnej do zmieniających się warunków, zwłaszcza że przepisy niektórych dziedzin prawa cywilnego wyraźnie przestają być adekwatne do sytuacji. Przykładem może być prawo spadkowe nieprzystosowane do potrzeb bogacącego się społeczeństwa w państwie o wolnorynkowej gospodarce. Przedmiotem zainteresowania cywilistów stały się jednak nie tylko niezbędne zmiany kodeksu cywilnego, lecz ponowna kodyfikacja prawa cywilnego czy szerzej – prawa prywatnego. Najbardziej doniosłym wyrazem tej tendencji jest *Zielona Księga – Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, zbiór opracowań pod redakcją prof. Z. Radwańskiego, przewodniczącego Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego, opublikowany w Warszawie w 2006 r. przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Założenia *Zielonej Księgi* są przedmiotem dyskusji przedstawicieli nauki i praktyki. W 2008 r. opublikowano projekt księgi pierwszej kodeksu cywilnego i jest to jak dotąd jedyny opublikowany fragment przygotowanego kodeksu. Dyskusja, zresztą niezbyt ożywiona, którą wywołała ta publikacja,

wskazywała na liczne wątpliwości odnoszące się nie tylko do rozwiązań szczegółowych, lecz także do zasadności nowej kodyfikacji. W szczególności przeciw potrzebie uchwalania nowego kodeksu cywilnego opowiedzieli się sędziowie Sądu Najwyższego. Podobne głosy dominują również wśród przedstawicieli nauki i praktyki prawa. Mimo to Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego – kolejnej kadencji – kontynuuje prace w tym kierunku.

Nie kwestionując potrzeby wprowadzania zmian do kodeksu cywilnego, wypada przeciwstawić się wyrażanym dziś często opiniom o niedostosowaniu tego aktu do obecnie panujących stosunków, a zwłaszcza – uzasadnianiu tej tezy samym tylko przywołaniem daty ustanowienia kodeksu. Kodeks cywilny, mimo opracowywania go w latach 60. XX w., zawiera odpowiadającą standardom europejskim regulację podstawowych instytucji prawa cywilnego. Jak wskazano wyżej, dokonane w latach 90. XX w. nowelizacje, zwłaszcza reforma z 1990 r., „oczyszczyły” kodeks cywilny z unormowań charakterystycznych dla systemu socjalistycznego i – tym samym – spowodowały, że obowiązująca w Polsce regulacja podstawowego zrębu prawa prywatnego powróciła do rodziny ustawodawstw demokratycznych państw europejskich. Formułując tę tezę, trzeba sobie uświadamiać, że kształt większości instytucji cywilnoprawnych, łącznie z określeniem ich przynależności do prawa cywilnego i miejsca ich regulacji, jest zróżnicowany w poszczególnych ustawodawstwach (np. miejsce regulacji odpowiedzialności władzy publicznej i gospodarki nieruchomościami). W szczególności wyraźne są różnice między systemem romańskim i germańskim. Polski ustawodawca, stanowiąc kodeks zobowiązań i kodeks cywilny, dokonywał określonych wyborów i – w konsekwencji – zawsze jest możliwa krytyka konkretnych rozwiązań, prowadzona z punktu widzenia założeń innego systemu prawnego (np. koncepcja zadośćuczynienia). Istnienie innego modelu unormowania nie oznacza jednak w żadnym razie, że kształt określonej instytucji w kodeksie cywilnym jest przeżytkiem minionej epoki.

W toku dyskusji, jaka toczyła się na konferencji naukowej poświęconej *Zielonej Księdze*, zorganizowanej przez Sąd Najwyższy i Instytut Nauk Prawnych PAN (29 marca 2007 r.), zwrócono uwagę, że opracowanie to nie zawiera założeń ogólnych, na których miałby się opierać nowy polski kodeks cywilny. To spostrzeżenie stawia pod znakiem zapytania samą ideę nowej kodyfikacji. Brak założeń ogólnych odbiegających od tych, na których opiera się obowiązujący kodeks, pozwala mówić raczej o rekodyfikacji, polegającej głównie na włączeniu do kodeksu pewnych instytucji znajdujących się w odrębnych ustawach.

Argumentem decydującym o potrzebie kodyfikacji nie jest na pewno konieczność implementacji aktów prawa europejskiego. Przede wszystkim bowiem chodzi tu o pewien stały proces uwzględniania standardów europejskich w krajowym porządku prawnym, a nie o akt jednorazowy; stworzenie nowego kodeksu nie chroni przed koniecznością wprowadzania kolejnych zmian. Spostrzeżenie to jest szczególnie aktualne w momencie, gdy w organach samej Unii Europejskiej dostrzeżono pilną potrzebę uporządkowania obowiązujących przepisów (chodzi zwłaszcza o dyrektywy), wielokrotnie zmienianych i niespójnych. Ponadto, jak podkreślono w toku przywołanej wyżej dyskusji poświęconej *Zielonej Księdze*, trudno wskazać metodę, według której można by włączyć do kodeksu cywilnego, nawet przy założeniu nowej kodyfikacji, przepisy prawa europejskiego, zwłaszcza niezwykle obszerny blok tzw. prawa konsumenckiego. Szerzej rzecz ujmując, znalezienie metody zintegrowania w kodeksie cywilnym wszystkich prywatnoprawnych

przepisów regulujących obrót bankowy, ubezpieczenia, usługi turystyczne itp. to prawdziwe wyzwanie dla cywilistów. Nie wydaje się, by istniała ogólnie akceptowana, dojrzała koncepcja realizacji tej idei.

Na konferencji naukowej poświęconej *Zielonej Księdze* mówiono o kodeksach – pomnikach prawa cywilnego i kultury prawniczej, jakimi są przede wszystkim kodeks francuski i niemiecki. Został im przeciwstawiony polski kodeks cywilny, który – ze względu na brak owego pomnikowego charakteru – łatwo może być zastąpiony nowym aktem prawnym. Przeciwko takiej ocenie sytuacji trzeba zdecydowanie zaoponować. Niewątpliwa pozycja kodeksu cywilnego francuskiego z 1804 r. i kodeksu cywilnego niemieckiego z 1896 r. wśród kodyfikacji światowych wynika nie tyle z ich doskonałości legislacyjnej, ile z ich pionierskiego charakteru i – przede wszystkim – z faktu ich obowiązywania przez wieki mimo licznych, także gruntownych, nowelizacji. Pomnikowy charakter nadaje aktom ustawodawczym nie samo sformułowanie zawartych w nich przepisów, lecz powaga doktryny i judykatury budowanej na ich podstawie. Uchylenie kodeksu przerywa proces narastania orzecznictwa i teorii, wykluczając tym samym uzyskanie przez akt ustawodawczy poważnej rangi. Dążenie do zastąpienia obowiązującego w Polsce kodeksu cywilnego nową ustawą raczej nie sprzyja więc ambicjom posiadania pomnikowej kodyfikacji. Proces nowej kodyfikacji, jeśli uznać ją za celową, wymaga czasu, głębokiej refleksji, a przede wszystkim – nabrania odpowiedniego dystansu wobec wyzwań, zwiększającego tempo obrotu gospodarczego i narastającej liczby przepisów pochodzących od organów Unii Europejskiej. W 2014 r. minęło 50 lat od uchwalenia kodeksu cywilnego. Jest to dobry moment, by z dumą przyrzeć się temu osiągnięciu polskiej myśli prawniczej.

Autorzy komentarza, włączając się w trud kilku pokoleń prawników polskich, będą radzi, jeśli ich wysiłek okaże się cegiełką w budowaniu pozycji obowiązującego kodeksu cywilnego.

ZMIANY W KODEKSIE CYWILNYM WYNIKAJĄCE Z USTAWY Z DNIA 30 MAJA 2014 R. O PRAWACH KONSUMENTA

W dniu 30 maja 2014 r., już po zakończeniu prac związanych z przygotowaniem tekstu 2. wydania komentarza do druku, Sejm uchwalił ustawę o prawach konsumenta (Dz. U. z 2014 r. poz. 827). Ustawa wejdzie w życie w dniu 25 grudnia 2014 r. Podstawowym celem ustawy jest transpozycja dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z dnia 25 października 2011 r. w sprawie praw konsumentów (Dz. Urz. UE L 304 z 22.11.2011 r., s. 64). W tym zakresie transpozycja doprowadzi do ujednoczenia i doprecyzowania przepisów dotyczących umów konsumenckich zawieranych w okolicznościach typowych (w lokalu przedsiębiorstwa) w zakresie obowiązków informacyjnych oraz do ujednoczenia i doprecyzowania przepisów dotyczących umów konsumenckich zawieranych poza lokalem przedsiębiorstwa i na odległość w zakresie obowiązków informacyjnych, wymogów formalnych związanych z zawieraniem takich umów oraz prawa odstąpienia od nich. Traci moc ustawa z dnia 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 1225). Drugim celem ustawy jest uporządkowanie i zintegrowanie przepisów dotyczących odpowiedzialności za jakość rzeczy sprzedanej, w szczególności przepisów stanowiących transpozycję dyrektywy 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie niektórych aspektów sprzedaży towarów konsumpcyjnych i związanych z tym gwarancji, wdrożonej do polskiego porządku prawnego ustawą o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej. W konsekwencji traci moc ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz. U. Nr 141, poz. 1176 z późn zm.).

Ustawa wprowadza liczne zmiany w księdze III kodeksu cywilnego, przede wszystkim w zakresie przepisów odnoszących się do umowy sprzedaży. Celem wprowadzanych zmian jest zwłaszcza ujednoczenie przepisów dotyczących odpowiedzialności za jakość rzeczy sprzedanej. W części ogólnej doprecyzowaniu ulega definicja konsumenta. Zgodnie z nowym brzemieniem art. 22¹ k.c. za konsumenta uważa się osobę fizyczną dokonującą z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową. Jedyną zmianą jest zatem dodanie wyraźnej wzmianki, że konsumentem można być jedynie w wypadku dokonywania czynności prawnej z przedsiębiorcą; *a contrario* osoba fizyczna dokonująca czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową z inną osobą niż przedsiębiorca nie jest konsumentem i nie podlega szczególnej ochronie przewidzianej dla konsumentów. Zmiana w tym zakresie nie ma znaczenia merytorycznego, bo kwestia ta, mimo nieprecyzyjnego ujęcia

przepisu, nie budziła wątpliwości. Sejm nie zdecydował się natomiast na głębszą zmianę definicji konsumenta, proponowaną w projekcie rządowym. Uwagi sformułowane w komentarzu do art. 22¹ k.c. pozostaną zatem aktualne również po wejściu w życie ustawy o prawach konsumenta.

USTAWA

z dnia 23 kwietnia 1964 r.

Kodeks cywilny¹

(tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121)

¹ Niniejsza ustawa dokonuje w zakresie swojej regulacji transpozycji dyrektywy 2000/31/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 8 czerwca 2000 r. w sprawie niektórych aspektów prawnych usług społeczeństwa informacyjnego, w szczególności handlu elektronicznego w ramach rynku wewnętrznego (dyrektywa o handlu elektronicznym) (Dz. Urz. WE L 178 z 17.07.2000, str. 1; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 13, t. 25, str. 399).

KSIĘGA PIERWSZA

CZĘŚĆ OGÓLNA

Literatura: E. Bagińska, *Odpowiedzialność deliktowa w razie niepewności związku przyczynowego. Studium prawnoporównawcze*, Toruń 2013; Z. Banaszczyk, glosa do wyroku SN z dnia 11 stycznia 2001 r., IV CKN 1469/00, OSP 2002, z. 1; G. Bieniek, glosa do wyroku SN z dnia 7 stycznia 1972 r., I CR 12/71, NP 1973, nr 5; F. Błahuta [i in.], *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, Warszawa 1972; B. Brzeziński, M. Masternak, *O tak zwanym ciężarze dowodu w postępowaniu podatkowym*, Prz. Pod. 2004, nr 5; W. Dajczak, *Zasady współżycia społecznego czy dobra wiara?*, Rejent 2001, nr 1; S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego*, ks. 1, Część ogólna, Warszawa 1998; T. Dybowski, *Ochrona własności w polskim prawie cywilnym. Rei vindicatio, actio negatoria*, Warszawa 1969; T. Dybowski, *Zasady współżycia społecznego i społeczno-gospodarcze przeznaczenie prawa a prawo własności*, NP 1967, nr 6; L. Florek, T. Zieliński, *Prawo pracy*, Warszawa 1996; J. Frąckowiak, *Jednostka organizacyjna jako substrat osoby prawnej i ustawowej (w:) Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci profesora Maksymiliana Pazdana*, red. L. Ogiełło, W. Popiołek, M. Szpunar, Kraków 2005; J. Gajda, *Pojęcie dobrej wiary w przepisach kodeksu cywilnego*, St. Praw. 1997, nr 2; E. Gniewek, *Kodeks cywilny*, ks. 2, *Własność i inne prawa rzeczowe. Komentarz*, Kraków 2001; S. Grzybowski, *Struktura i treść przepisów prawa cywilnego odwołujących się do zasad współżycia społecznego*, St. Cyw. 1965, t. VI; A. Hanusz, *Strony postępowania podatkowego a ciężar dowodu*, Prz. Pod. 2004, nr 9; B. Janiszewska, *Dowodzenie winy w procesach lekarskich (uwagi na tle wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku)*, PS 2001, nr 11–12; B. Janiszewska, *Dowodzenie w procesach lekarskich (domniemania faktyczne i reguły wnioskowania prima facie)*, PiM 2004, nr 15; B. Janiszewska, glosa do wyroku SN z dnia 11 stycznia 2001 r., IV CKN 1469/00, PS 2003, nr 6; B. Janiszewska, *O potrzebie zmiany klauzuli zasad współżycia społecznego. Głos w dyskusji*, PUG 2003, nr 4; B. Janiszewska, *Pojęcie dobrej wiary w rozumieniu obiektywnym a zasady współżycia społecznego*, PUG 2003, nr 9; T. Justyński, glosa do wyroku SN z dnia 8 lipca 1999 r., I CKN 1367/98, PS 2002, nr 1; T. Justyński, *Nadużycie prawa w polskim prawie cywilnym*, Kraków 2000; T. Justyński, *Problem*

aktualności konstrukcji nadużycia prawa w zakresie terminów zawitych, PS 1999, nr 11–12; T. Justyński, *Przepis art. 5 kodeksu cywilnego a uchylene skutków nieważności czynności prawnej*, Rejent 2000, nr 1; T. Justyński, *Żądanie zapłaty nadmiernych odsetek a konstrukcja nadużycia prawa*, PS 1999, nr 4; W.J. Katner, *Ochrona własności nieruchomości przed naruszeniami pośrednimi*, Warszawa 1982; W.J. Katner, *Podwójna czy potrójna podmiotowość w prawie cywilnym* (w:) *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci profesora Maksymiliana Pazdana*, red. L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar, Kraków 2005; A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Objaśnienia*, Kraków 2004; *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2013; *Kodeks cywilny*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–534*, red. E. Gniewek, Warszawa 2004; *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, *Przepisy wprowadzające (art. I–LXV PWKC). Część ogólna. Własność i inne prawa rzeczowe (art. 1–352 KC)*, red. K. Osajda, Warszawa 2013; *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 1997 i 2005; *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. K. Piasecki, Warszawa 1996; *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1975; *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego*, cz. 1, t. 1, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Erciński, Warszawa 2003; K. Korzan, *Roszczenie procesowe jako przedmiot postępowania cywilnego w kontekście prawa dostępu do sądu i prawa do powództwa* (w:) *Symbolae Vitoldo Broniewicz dedicatae. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza*, red. A. Marciniak, Łódź 1998; L. Krąkowski, *Kilka uwag o zasadach współżycia społecznego i zasadach prawa pracy*, NP 1968, nr 5; L. Krąkowski, *Zasady współżycia społecznego w stosunkach pracy w PRL*, Warszawa 1970; K. Kruczałak, *Prawo handlowe. Zarys wykładu*, Warszawa 1994; P. Księżak, *Zachówek w polskim prawie spadkowym*, Warszawa 2010; L. Leszczyński, *Dobre obyczaje zamiast zasad współżycia społecznego. Powrót do tradycyjnych klauzul generalnych*, Rzeczpospolita 1998, nr 25; L. Leszczyński, *Konstytucyjność art. 5 kodeksu cywilnego – tezy Trybunału Konstytucyjnego w świetle teorii prawa*, KPP 2001, z. 3; L. Leszczyński, *Nadużycie prawa. Teoretycznoprawny kontekst aksjologii luzu decyzyjnego* (w:) *Nadużycie prawa. Konferencja Wydziału Prawa i Administracji 1 marca 2002 roku*, red. H. Izdebski, A. Stępkowski, Warszawa 2003; F. Longchamps de Bérier, *Nadużycie prawa w świetle rzymskiego prawa prywatnego*, Wrocław 2004; E. Łętowska, *O potrzebie zmiany poglądów na znaczenie art. 3 k.c.* (w:) *Studia z prawa gospodarczego i handlowego. Księga pamiątkowa ku czci profesora Stanisława Włodyki*, red. E. Bednarska-Gryniewicz, Kraków 1996; E. Łętowska, *Podstawy prawa cywilnego*, Warszawa 1998; P. Machnikowski, glosa do postanowienia SN z dnia 16 kwietnia 2002 r., V CK 41/02, OSP 2003, z. 2; A. Mariański, *Reguły ciężaru dowodu w postępowaniu podatkowym*, Prz. Pod. 2005, nr 2; P. Moskwa, „*Ułomne osoby prawne*” – czy koniec zadawnionego sporu?, PUG 2002, nr 11; *Muenchener Kommentar zum Buergerliches Gesetzbuch*, t. IIa, München 2003; J. Nowacki,

Domniemanie prawne, Katowice 1976; J. Nowacki, *Domniemanie dobrej wiary (art. 7 k.c.)*, SIS 1979, nr 5; J. Nowacki, *O normatywnych (abstrakcyjno-generalnych) i sytuacjonistycznych rozumieniach zasad współżycia społecznego*, Prace Naukowe UŚ. Prawo Pracy 1980, t. 3; J. Nowacki, *Prawo publiczne, prawo prywatne*, Katowice 1992; K. Opalek, *Prawo podmiotowe. Studium teorii prawa*, Warszawa 1957; M. Pazdan, *Dobra lub zła wiara osoby prawnej (w:) Studia z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci profesor Biruty Lewaszkiewicz-Petrykowskiej*, red. A. Szpunar, Łódź 1997; M. Pazdan, *Kodeks spółek handlowych a kodeks cywilny*, PiP 2001, z. 2; K. Piasecki, *Kodeks cywilny*, ks. 1, *Część ogólna. Komentarz*, Kraków 2003; H. Pietrzkowski, *Prawo do sądu (wybrane zagadnienia)*, PS 1999, nr 11–12; K. Pietrzkowski, *Bezprawność jako przesłanka odpowiedzialności deliktowej a zasady współżycia społecznego (w:) Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Kraków 2004; T. Pietrzykowski, *Zasada nieretroakcji w kodeksie cywilnym (art. 3 k.c.)*, St. Praw. 1999, nr 3; *Prawo spółek*, red. S. Włodyka, Kraków 1996; K. Przybyłowski, *Dobra wiara w polskim prawie cywilnym (ogólne uwagi o pojęciu)*, St. Cyw. 1970, t. XV; M. Pyziak-Szafnicka, *Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika*, Warszawa 1995; M. Pyziak-Szafnicka, *Potrącenie w prawie cywilnym*, Kraków 2002; Z. Radwański, *Podmioty prawa cywilnego w świetle zmian kodeksu cywilnego przeprowadzonych ustawą z dnia 14 lutego 2003 r.*, PS 2003, nr 7–8; Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2002; Z. Radwański, *Zarys części ogólnej prawa cywilnego*, Warszawa 1979; Z. Radwański, M. Zieliński, *Uwagi de lege ferenda o klauzulach generalnych w prawie prywatnym*, Prz. Leg. 2001, nr 2; G. Ripert, *La règle morale dans les obligations civiles*, Paris 1949; M. Rotondi, *Le rôle de la notion de l'abus de droit*, Paris 1980; *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci profesora Maksymiliana Pazdana*, red. L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar, Kraków 2005; M. Safjan, *Klauzule generalne w prawie cywilnym. Przyczynek do dyskusji*, PiP 1990, z. 11; Z. Salwa, *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 1995; W. Sanetra, *Jednolitość orzecznictwa jako wartość sądowego stosowania prawa i rola Sądu Najwyższego w jej zapewnieniu*, PS 2013, nr 7–8; W. Sanetra, *Prawo pracy. Zarys wykładu*, t. 1, Białystok 1994; W. Sawa, *Ciężar dowodu w postępowaniu podatkowym*, Prz. Pod. 2001, nr 3; M. Seweryński, *Nowelizacja kodeksu pracy*, PiP 1966, z. 6; J. Skąpski, glosa do uchwały z dnia 14 grudnia 1990 r., III CZP 62/90, PS 1991, nr 4; E. Skowrońska, glosa do uchwały SN z dnia 14 grudnia 1990 r., III CZP 62/90, PiP 1991, z. 12; E. Skowrońska-Bocian, *Prawo cywilne. Część ogólna. Zarys wykładu*, Warszawa 2005; S. Sołtysiński, *Przepisy ogólne kodeksu spółek handlowych (wybrane zagadnienia)*, PiP 2001, z. 7; S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 1, Warszawa 2001; S. Sołtysiński, A. Szajkowski, J. Szwaja, *Kodeks handlowy. Komentarz*, t. 1, Warszawa 1994; B. Starck, H. Roland, L. Boyer, *Obligations*, t. 1, Paris 1996;

Komentarz zawiera kompleksowe omówienie przepisów pierwszej księgi kodeksu cywilnego – regulacji o podstawowym znaczeniu dla całego systemu prawa. Prezentuje orzecznictwo i poglądy doktryny prawa dotyczące m.in. podmiotów prawa, ochrony dóbr osobistych, przedmiotu stosunku prawnego, czynności prawnych i dochodzenia roszczeń. Autorzy – pracownicy naukowcy wykonujący jednocześnie różne zawody prawnicze – w poszukiwaniu właściwej interpretacji poszczególnych przepisów ukazują ewolucję regulacji ustawowej i towarzyszące jej zmiany zapatrywań, zachodzące zarówno w judykaturze, jak i nauce. Starają się znaleźć równowagę między potrzebami praktyki a założeniami teoretycznymi, które leżą u podstaw każdej instytucji. W konsekwencji, komentarz – o solidnej podbudowie naukowej – jest opracowaniem w pełni przydatnym dla prawników, czego dowodzi wielkie zainteresowanie towarzyszące ukazaniu się pierwszego wydania publikacji. Obecne, drugie wydanie uwzględnia rozwój orzecznictwa i nauki prawa cywilnego ostatnich lat. Przedstawione przez autorów poglądy będą użyteczne dla praktyki stosowania prawa.

Książka jest przeznaczona dla prawników praktyków, w tym sędziów, adwokatów, radców prawnych, notariuszy i aplikantów zawodów prawniczych. Zainteresuje również przedstawicieli nauki prawa cywilnego.

Cena: 249 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:
infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01
zamowienia.kiaski@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

